

Karol Karp

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń, Polska

ŚLEDZTWA KOMISARZA MONTALBANO, CZYLI O REALIACH SYCYLIJSKIEGO ŻYCIA. NA PODSTAWIE WYBRANYCH KRYMINAŁÓW ANDREI CAMILLERIEGO

Słowa kluczowe: *kryminał, społeczeństwo, kultura, Włochy, Camilleri*

Obecność kryminału w literaturze włoskiej jako niezależnego i odrębnego gatunku zauważa się od pierwszej połowy XX wieku, a więc co najmniej o kilkadziesiąt lat później niż w innych krajach europejskich, zwłaszcza tych należących do obszaru kultury anglosaskiej. Za ojców współczesnej włoskiej powieści kryminalnej można uznać tworzących przed II wojną światową Ezia D'Errica (1892-1972), Augusta De Angelisa (1888-1944) i Giorgia Scerbanenca (1911-1969). W okresie powojennym gatunek reprezentują Attilio Veraldi (1925-1999), Carlo Emilio Gadda (1893-1973) oraz przede wszystkim Leonardo Sciascia (1921-1989)¹.

W twórczości większości z wymienionych autorów kryminał nie zajmuje głównej pozycji, ma charakter raczej epizodyczny – tym samym łatwo wtapia się w tło ważniejszych dzieł. Oznacza to, iż tacy pisarze, jak Sciascia czy Gadda, traktują go jako pewnego rodzaju przygodę, jako wyzwanie, któremu muszą sprostać, aby zaspokoić swe pisarskie ambicje. Przełom w podejściu do gatunku dokonuje się obecnie wraz z pojawianiem się na rynku wydawniczym poszczególnych części „kryminalnej sagi” autorstwa Andrei Camilleriego. Pochodzący z Sycylii pisarz należy do grona najbardziej znanych włoskich pisarzy współczesnych. Camilleri próbował swych sił, publikując utwory o zróżnicowanej przynależności gatunkowej, zajmował się na przykład powieścią historyczną², ale prawdziwą sławę zarówno w ojczyźnie, jak i na arenie międzynarodowej, przyniosły mu właśnie kryminały.

Należy zauważyć, iż mimo dużej popularności powieści kryminalnych twórcy *Złodziei kanapek* (1996) oraz *Obietnicy komisarza Montalbano* (2003)³ literaturoznawcy

¹ Sciascia dokonuje pewnego rodzaju rewolucji paradygmatu gatunku. Autor wprowadza nowy typ kryminału, w którym osoby popełniające przestępstwa nie zostają nigdy ukarane.

² A. Camilleri, *Romanzi storici e civili*, Mediolan 2004.

³ Sformułowanie odnosi się zarówno do zwykłych czytelników, jak i krytyków literackich.

polscy nie poświęcili im dotychczas wystarczającej uwagi, nie istnieje żadna monografia w języku polskim badająca kryminały Sycylijczyka. Znikoma liczba artykułów naukowych analizujących twórczość Camilleriego wręcz zaskakuje⁴. Taki stan rzeczy prawdopodobnie można tłumaczyć faktem, iż mamy do czynienia z pisarzem współczesnym, którego utwory ukazały się stosunkowo niedawno. Niemniej jednak zaistniała sytuacja stanowi pewnego rodzaju paradoks – sukces wydawniczy autora nie przekłada się na liczbę publikacji naukowych poświęconych jego pisarstwu⁵.

Pierwszy utwór najbardziej znanej włoskiej serii kryminalnej, zatytułowany *Kształt wody*, opublikowany w 1994 roku, spotyka się z wielkim uznaniem publiczności. Wkrótce Camilleri proponuje czytelnikom kolejne historie komisarza Montalbano, które – dzięki ogromnej liczbie sprzedanych egzemplarzy – potwierdzają status autora jako najślawniejszego i najbardziej poczytnego twórcy włoskiej powieści kryminalnej nie tylko we Włoszech, ale i na świecie. Oryginalny i dobitny język – słowo, które ze względu na swą siłę i ekspresję nabiera charakteru aktu, akcja osadzona w czasach współczesnych, to tylko niektóre cechy nadające powieściom Sycylijczyka wyjątkowego charakteru. Ze względu na linearny wymiar czasowy, obejmujący bezwzględnie to, co dzieje się tu i teraz, a więc wykluczający jakiekolwiek zaburzenia chronologiczne, kryminały Camilleriego czynią z odbiorcy naocznego świadka rozgrywających się zdarzeń, a niekiedy nawet jednego z bohaterów. Czytelnik niczym towarzysz komisarza Montalbano zgłębia kryminalne intrygi, a kwestie społeczne i kulturowe, które pojawiają się w funkcji naturalnego elementu fabuły, może uznać za nieodłączny fragment swojej egzystencji. Zatarcie granicy między fikcją a życiem jest w przypadku powieści kryminalnej we Włoszech czymś niezwykłym⁶. Niemniej jednak we włoskiej tradycji literackiej nie jest zabiegiem nowym. Wystarczy wspomnieć Luigiego Pirandella (1887-1936), który wprowadza go do teatru i tym samym dokonuje rewolucji w konstrukcji dramatu, zrywając całkowicie z tradycją teatru mieszczańskiego. Camilleriemu udaje się osiągnąć podobny efekt dzięki specyficznemu osadzeniu czasowemu swoich kryminałów. Problemy, którymi żyje współczesne społeczeństwo włoskie, jego złożoność i różnorodność, sylwetki bohaterów przypominające niemiłego i uprzejmego sąsiada czy niezwykle sympatyczną kelnerkę z pobliskiego baru, niwelują dystans między czytelnikiem a fabułą.

Celem niniejszego artykułu jest dowiedzenie, iż powieści kryminalne Camilleriego oprócz treści odsyłających do tradycji gatunku zawierają również wątki socjologiczne oraz kulturowe, przejawem których są opisy realiów życia włoskiej prowincji, a kon-

⁴ Hanna Serkowska jako jedyny literaturoznawca polski analizuje twórczość „kryminalną” Camilleriego w artykule: *Allegorie del presente. Il caso di Bufalina, Camilleri, Consolo, Vassalli*, „Moderna” 2006, nr 1-2.

⁵ Stwierdzenie dotyczy również sytuacji panującej w ojczyźnie pisarza. Badacze włoscy nie poświęcili wystarczającej uwagi jego kryminałom. Wśród niewielkiej liczby monografii poruszających ten problem należy wymienić: *Il mondo del commissario Montalbano* Armandy Vitale (Caltanissetta 2001), *Montalbano. La Sicilia del commissario* Marii Lucioli (Werona 2009), *Tutto Camilleri* (Palermo 2012) i *Maschere siciliane* (Torino 2007) autorstwa Gianniiego Bonina. Warto też wspomnieć o kilku artykułach: *Due capitoli per Andrea Camilleri* Bruna Porcelliego („Italianistica” 1999, Anno XXVIII, nr 2), *La salvezza è nel bianco di una vela* Simony Demontis (NAE 2002, Anno I, nr 1).

⁶ Podobny motyw pojawia się w twórczości teatralnej Luigiego Pirandella. Utwory Agrygentyńczyka, zwłaszcza te dramatyczne, czynią z odbiorcy pełnoprawnego uczestnika literackiej fikcji.

kretnie Sycylii – słonecznej wyspy od wieków wzbudzającej zainteresowanie nie tylko podróżników czy turystów, ale też literaturoznawców. Najpierw jednak należy przyjrzeć się postaci, której działania to umożliwiają.

Komisarz Salvo Montalbano – typowy Włoch?

Obecność postaci komisarza Montalbano w każdej części analizowanej serii kryminalnej pozwala traktować zbiór powieści jako spójną i nierozzerwalną całość. Główny bohater to osoba o wielu cechach o zróżnicowanym zabarwieniu, zarówno pozytywnym, jak i negatywnym. Z całą pewnością zamierzeniem autora nie było stworzenie idealnego przedstawiciela organów ścigania, który zawsze osiąga swój cel i doprowadza do schwytania przestępców. Komisarz Montalbano nie tylko zwyczajnie popełnia błędy, ale często sam umyślnie działa niezgodnie z prawem. Niedoskonałość szefa policji w Vigacie sprawia, że czytelnik odbiera bohatera jako prawdziwie ludzkiego, czasem więc też ułomnego. Komisarz postępuje według własnych reguł – dąży do oddania hołdu sprawiedliwości, ale niekoniecznie tej unormowanej kodeksami prawa, ważniejsze jest pozostanie moralnym wobec ludzi. Montalbano usiłuje nie zatracić swego człowieczeństwa w życiu prywatnym i zawodowym. W jego przypadku nie należy jednak zupełnie oddzielać tych dwóch sfer, gdyż bardzo często się one przenikają. Komisarz, nawet gdy spędza czas z przyjaciółmi lub po prostu odpoczywa w domu, myślami jest na miejscu zbrodni lub analizuje poszczególne elementy śledztwa. Montalbano to policjant bardzo oddany swojej profesji. Jest ona dla niego powołaniem, a nie zwyczajną pracą dającą korzyści materialne. Biorąc pod uwagę znaczenie poszczególnych aspektów zawodu komisarza, chęć wzbogacenia się znajduje się z całą pewnością na ostatnim miejscu. Natomiast główną rolę odgrywa intencja pomyślnego rozwiązania sprawy, ukarania winowajców i pomocy tym, którzy ucierpieli. Praca stanowi najważniejszy element życia Montalbano, ale czytelnik spotyka bohatera również w sytuacjach codziennych.

Jak powszechnie wiadomo, typową cechą przeciętnego Włocha, być może trochę stereotypową i zbyt utrwaloną w krajach północnej Europy, stanowi zamiłowanie do kuchni śródziemnomorskiej. Również komisarz jest wyjątkowym smakoszem⁷. Camilleri niejednokrotnie ukazuje swego bohatera rozkoszującego się regionalnymi specjałami w tawernach położonych w urokliwych miejscach, w których można nie tylko zaspokoić głód, ale także napawać się widokiem przepięknych pejzaży słonecznej wyspy. Montalbano często odwiedza okoliczne gospody w towarzystwie pięknych kobiet. Jedną z nich jest Ingrid – urodziwa Szwedka, której osoba pojawia się w kilku powieściach. Czytelnik poznaje bohaterkę w utworze zatytułowanym *Kształt wody*. Postać ta wzbudza wiele kontrowersji – zdradza męża, jest zamieszana w przestępstwo, cechuje ją hedonistyczne podejście do życia i lekceważąca postawa wobec zasad panujących w społeczeństwie. Montalbano poznaje Ingrid podczas śledztwa dotyczącego zabójstwa pewnego młodzieńca oraz pary starszków. Cała trójka mieszkała w tej samej kamienicy i – jak się później okazuje – ten fakt decyduje o wyjątkowym charakterze przestępstwa i samego dochodzenia. Komisarza i Ingrid łączą wyłącznie przyjacielskie

⁷ Por.: V. Neri, *Nivuro di sicca*, Mediolan 2008.

relacje. Szwedka, mimo swego kontrowersyjnego stylu życia, okazuje się bohaterką pozytywną. Niejednokrotnie jej pomoc przydaje się policjantowi w rozwikłaniu trudnej zagadki kryminalnej. Kontakty Montalbano z płcią przeciwną nie ograniczają się do dość częstych spotkań z Ingrid. Podczas licznych dochodzeń poznaje on wiele kobiet, których piękno zapada mu w pamięć. W jego życiu ważne miejsce zajmuje Livia – kobieta, którą kocha, ale z którą nie może być ze względu na odległe miejsce zamieszkania i trudny charakter wybranki. Bohaterka urasta do rangi ikony – jest uosobieniem i ucieleśnieniem pragnień komisarza, stanowi pewnego rodzaju cel, którego nigdy nie udaje się osiągnąć. Montalbano niczym typowy bohater romantyczny cierpi z miłości.

Znamienny jest epizod z utworu *Głos skrzypiec* (2004), w którym zrozpaczona Livia, nie mogąc pogodzić się z niepowodzeniem związanym z adopcją dziecka, robi wyrzuty mieszanemu komisarzowi⁸. Związek z Livią pozwala ujrzeć Montalbano w sytuacjach, w których raczej nieświadomie zdradza swe sycylijskie pochodzenie. Sprawa dotyczy szczególnie zmienności i porywczosci charakteru oraz pewnego zachwiania emocjonalnego. Komisarz potrafi bardzo szybko znajdować się w dwóch skrajnie odmiennych stanach. Niejednokrotnie przed rozmową z Livią ma jasny umysł, jest zadowolony i pozytywnie nastawiony do życia, by po chwili, zamieniwszy z ukochaną kilka słów, stać się kompletnym pesymistą, negatywnie odbierającym siebie i otoczenie. Brak równowagi emocjonalnej, skłonność do szybkiej zmiany nastroju, to z pewnością cechy, które charakteryzują przeciętnego Włocha, przynajmniej z punktu widzenia osoby pochodzącej z krajów północnej Europy.

Sylwetka głównego bohatera w dużej mierze odpowiada obrazowi typowego mieszkańca Półwyspu Apenińskiego, a więc jest pewnego rodzaju nośnikiem informacji socjologicznej i kulturoznawczej dotyczącej stylu życia członków współczesnego społeczeństwa włoskiego. Czego jeszcze dowiadujemy się z kryminałów Camilleriego na temat sycylijskiej rzeczywistości? Autor porusza niezwykle ważne, a przede wszystkim problematyczne kwestie, takie jak istnienie oraz działalność mafii, korupcja czy nielegalna imigracja, o których jakże często słyszymy w polskich mediach.

Mafia a intertekstualność

Motyw mafii jako nieodłączny element realiów sycylijskiego życia wielokrotnie pojawia się w powieściach Camilleriego. Wyłania się z nich obraz dwóch rodzin: Cuffaro i Sinagra, które walczą o wpływy na Sycylii, mordując się wzajemnie. Cała lokalna społeczność ma świadomość zagrożenia i boi się choćby przypadkowego uwikłania w mafijne porachunki. Strach miesza się jednak z pewnego rodzaju ekscytacją, ciekawością dotyczącą tego, na jakim etapie są porachunki wrogich klanów.

Mafia jawi się jako potężna organizacja, której nie da się jednoznacznie pokonać. Jest elementem spajającym przeszłość z terażniejszością i terażniejszość z przyszłością – ma ponadczasowy charakter. Nikt nie mówi o zniknięciu mafii, a wszyscy znają jej historię, wiedzą o jej istnieniu i zastanawiają się nad tym, jak rozwinie się jej przyszła działalność.

⁸ A. Camilleri, *Głos skrzypiec*, Warszawa 2004.

Wpływy mafijnych rodzin rozpościerają się właściwie na wszystkie aspekty życia społecznego. Udało im się nawet pozyskać przychylność osób związanych z wymiarem sprawiedliwości. Dobry przykład stanowi adwokat Guttadauro, „marionetka, którą za sznurki pociąga mafia”⁹, jak mówi narrator. Prawnik jest na usługach rodziny Sinagra z dwóch względów: po pierwsze chodzi o korzyści materialne, po drugie o strach o własne życie. Bohater ma świadomość, iż sprzeciwiając się swoim szefom, skazuje się na pewną śmierć. Zostaje więc pionkiem w rękach mafii. Tym samym jego egzystencja nabiera teatralnego charakteru¹⁰, dochodzi do jej całkowitej teatralizacji¹¹.

Sylwetka adwokata Guttadaura przywołuje jedną z głównych struktur pojawiających się w twórczości wspomnianego już Luigiiego Pirandella. Należy jednak zauważyć w tej kwestii jedną fundamentalną różnicę. U Agrygentyńczyka indywiduum żyje w teatrze własnego życia podświadomie, tłumzone nakazami formy, nie ma wyboru i musi „zostać aktorem”. W przypadku bohatera Camilleriego sytuacja jest zupełnie inna. Adwokat, mając pełną świadomość swych czynów i wyborów, staje się aktorem, którego scenariusz życia pisze mafia. Pewne odniesienia Camilleriego do Pirandella mogą wynikać z fascynacji autora kryminałów pisarstwem włoskiego noblisty¹². Należy również podkreślić, że Camilleri interesował się biografią twórcy *Sześciu postaci w poszukiwaniu autora* (1921), co zaowocowało publikacją *Biografia del figlio cambiato*¹³ (2005). Punkty wspólne między Pirandellową koncepcją literacką a utworami Camilleriego widoczne są także w kreacji postaci komisarza Montalbano. Jarosław Mikołajewski zauważa, że „Camilleri nie ukrywa sympatii do [...] wyniosłości swojego bohatera, którego obdarzył w równym stopniu naturalnym poczuciem sprawiedliwości, co zadomowieniem w owej filozofii prawdy, która kryje się w dziełach wybitnych sycylijskich pisarzy, głównie Pirandella”¹⁴. Nazwisko Pirandella wraz z drobnym bezpośrednim nawiązaniem do jego twórczości pojawia się w powieści *Wycieczka do Tindari* (2007):

[Montalbano] zobaczył złożony układ gałęzi, którego nie dostrzegął przedtem, kiedy między nimi siedział. Przyszły mu na myśl słowa: „jest wielkie saraceńskie drzewo oliwne... dzięki któremu znalazłem rozwiązanie”. Kto je wypowiedział? I jakie rozwiązanie drzewo pomogło znaleźć? Potem sobie przypomniał. Te słowa wypowiedział Pirandello do syna na kilka godzin przed śmiercią; dotyczyły *Olbrzymów z gór*, utworu, którego nie skończył¹⁵.

Zabiegi intertekstualne stosowane w kryminałach Camilleriego nie są zbyt liczne i odnoszą się przede wszystkim do tradycji gatunku. Należy w tym momencie wymienić postać znanego hiszpańskiego pisarza Manuela Vazqueza Montalbana, od którego

⁹ Ibidem, s. 106.

¹⁰ P. Pavis, *Słownik terminów teatralnych*, Wrocław 2002, s. 445.

¹¹ E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, tłum. H. Danter-Śpiewak i P. Śpiewak, Warszawa 2000.

¹² Por.: B. Van den Bossche, F. Mussarra, I. Melis, *Pirandello e le metamorfosi del testo*, Florencja 2009.

¹³ A. Camilleri, *Biografia del figlio cambiato*, Mediolan 2005.

¹⁴ J. Mikołajewski, *Prawda nie dla każdego*, [w:] A. Camilleri, *Kształt wody*, Warszawa 2001, s. 135.

¹⁵ A. Camilleri, *Wycieczka do Tindari*, Warszawa 2007, s. 183.

Włoch zapożycza nie tylko nazwisko głównego bohatera swego cyklu, ale także kilka elementów konstrukcyjnych powieści¹⁶.

Motywy mafii i związany z nim marionetkowy charakter postaci adwokata Guttadaura, jak zauważyliśmy, mogą stanowić pretekst do głębszej analizy intertekstualnej. Wracając do obrazu samej mafii, trzeba jeszcze podkreślić kilka istotnych spraw.

Zostało już wcześniej zaakcentowane, że członkowie mafijnych rodzin to jednostki odznaczające się wyjątkowym okrucieństwem, gotowe popełnić najokrutniejsze zbrodnie. Taki wizerunek mafii dominuje w powieściach Camilleriego. W utworze *Wycieczka do Tindari* autor szkicuje sylwetkę Balduccia Sinagry – szefa klanu Sinagrów, człowieka, którego postępowanie idealnie wpisuje się w ogólny, przedstawiony już obraz organizacji przestępczej¹⁷. Starzec jest jednak na swój sposób wyjątkowy, przynajmniej z punktu widzenia czytelnika, który spotyka go sporadycznie, ale w sytuacjach bardzo znamiennej. Podczas rozmowy z komisarzem Balduccio bardziej niż w roli groźnego przestępcy występuje w charakterze mędrca – osoby skłonnej do filozofowania, snucia proroczych wizji czy formułowania zagadkowych twierdzeń. Konwersacja między Montalbano a Sinagrą jest pełna niedomówień ze względu na enigmatyczność zdań wypowiedzianych przez starca. Na jego przykładzie spostrzegamy zupełnie nowe oblicze szefa mafii. Na pierwszy plan nie wysuwają się już okrucieństwo i bezwzględność, ale inteligencja, dar prowadzenia rozmowy na podstawie niejednoznacznych informacji, które jednak po głębszej analizie i dłuższej refleksji mają na celu przekazanie konkretnych treści. Przytaczając przypadek Balduccia Sinagry, Camilleri być może celowo prowadzi do częściowego zerwania ze stereotypowym obrazem osoby należącej do organizacji mafijnej. Autor ukazuje dwie strony osobowości jednostki, która, nawet będąc przestępcą, nie traci do końca swego człowieczeństwa i być może dlatego, zdaje się mówić Camilleri, ma jeszcze szansę naprawić swoje błędy.

Mafia jako element na stałe zdomowiony w realiach sycylijskiego życia występuje w powieściach Andrei Camilleriego zawsze zachowując identyczny paradygmat. Powieściopisarz, abstrahując od ogólnie przyjętych konwencji, przypuszczalnie celowo, co może wynikać z wieloletniego mieszkania na Sycylii i prawdopodobnie osobistych doświadczeń, zmierza do ukazania nowego obrazu członka mafii, znacznie odbiegającego od tego, który utrwalił się w kulturze. Działalność organizacji przestępczej, o której mowa, determinuje występowanie innych fenomenów, stanowiących stały element rzeczywistości południowych Włoch. Wśród nich nie można pominąć kwestii nielegalnej imigracji i związanych z nią problemów.

Sycylia – furtka do lepszego życia?

Z powodu swego położenia geograficznego Sycylia zapisała się we włoskiej tradycji literackiej jako wyjątkowe miejsce, w którym dochodzi do spotkania kultury euro-

¹⁶ J. Mikołajewski, *Prawda...*, s. 134.

¹⁷ Informację na temat postaci Balduccia Sinagry czytelnik otrzymuje z ust komisarza Montalbana. Odbiorca tekstu jest zatem zmuszony opierać się w swoich sądach na temat bohatera na twierdzeniach policjanta oraz na niewielu sytuacjach, w których bierze udział Sinagra, a które dostarcza mu fabuła powieści.

pejskiej z kulturą świata arabskiego. Ze względu na odmienność wymienionych kultur powstaje pewien konflikt, który z czasem przeistacza się w proces zmierzający do asymilacji najbardziej sprzecznych elementów. Wyspa, co zresztą niejednokrotnie daje do zrozumienia Camilleri, stanowi swoisty tygiel kulturowy, o którego istnieniu można mówić między innymi z powodu dużej liczby obcokrajowców pochodzących z krajów arabskich czy Albanii, nielegalnie przybywających na jej brzeg. Użyte sformułowanie dosłownie oddaje sposób, w jaki osoby spoza Unii Europejskiej dostają się na terytorium Włoch – pokonują morze na pokładzie starych i często niesprawnych łodzi, odbywają trudną podróż, ryzykując własne życie i niejednokrotnie poświęcając gromadzony przez lata dorobek. Montalbano wiele razy spotyka się z problemem nielegalnej imigracji i jej bezpośrednimi konsekwencjami. Doskonałą ilustracją skali tego zjawiska jest fragment rozmowy komisarza z dziennikarzem Melatem:

- Tylko w ubiegłym roku... podaję panu oficjalne dane... znaleziono we Włoszech prawie piętnaście tysięcy nieletnich, którym nie towarzyszyli krewni.
- Chce pan przez to powiedzieć, że przybyli tu sami?
- Tak by się wydawało. [...] Prawie cztery tysiące pochodziło z Albanii, reszta z Rumunii, z Jugosławii, z Mołdawii. Ponadto tysiąc pięciuset z Maroka, no i ci z Algierii, Turcji, Iraku, Bangladeszu oraz innych krajów¹⁸.

Dziennikarz mówi o konkretnej grupie wiekowej – o dzieciach, które przybyły na Sycylię albo wbrew woli rodziców, albo za ich zgodą lub wręcz stały się towarem, którego „właściciel” w wyniku przeprowadzonej transakcji handlowej osiągnął dane zyski. Pojawia się pytanie o dalszy los nieletnich: w jakim celu sprowadzono ich do Włoch. Odpowiedź odnajdujemy w kolejnych częściach rozmowy dziennikarza i komisarza:

[...] Niedawno jeden z prokuratorów w Trieście zebrał ogromną ilość zarejestrowanych rozmów telefonicznych dotyczących kupna-sprzedaży dzieci spoza Unii w celu przeszczepiania organów. Zapotrzebowanie na organy do przeszczepu jest duże i stale rośnie. Innych nieletnich oddaje się do dyspozycji pedofilom. [...] No i jeszcze korzyści z żebractwa. Ludzie zmuszający dzieci do żebrania wykazują się szczególną wyobraźnią¹⁹.

Melato podaje kilka powodów obecności nieletnich imigrantów we Włoszech. Każdy z nich świadczy o cierpieniu, na które są bezwzględnie skazani. Nowa rzeczywistość, która w teorii powinna być lepsza od tej poprzedniej – przepełnionej biedą i chorobami, okazuje się jeszcze bardziej destrukcyjna. Dziecko staje się wyłącznie towarem w rękach oprawców. Jego los nabiera tragicznego charakteru. Camilleri wspomina również o tych najmłodszych, którzy zginęli podczas tułaczki do lepszego świata:

Pokazywano czasem ciała topielców – zwisające bezwładnie ramiona, odrzucone do tyłu głowy, martwe dzieci owinięte niepotrzebnie w koce, które nie mogły już ich ogrzać – stroskane twarze ratowników, ludzi biegnących ku ambulansom, modlącego się na kolanach księdza. Wstrząsający widok. [...] Oglądając często te obrazy,

¹⁸ A. Camilleri, *Obietnica komisarza Montalbano*, Warszawa 2009, s. 189.

¹⁹ Ibidem, s. 190.

tak różne i tak do siebie podobne, widzowie powoli się do nich przyzwyczajali. Patrzyli, mówili biedacy i dalej jedli spaghetti z owocami morza²⁰.

Nielegalna imigracja to obok mafii kolejne negatywne zjawisko społeczne, którego istnienia jest świadomy każdy mieszkaniec słonecznej wyspy²¹. Camilleri zwraca uwagę na pewnego rodzaju przyzwyczajenie Sycylijczyków do jego występowania. Problem imigracji staje się w znacznej mierze naturalnym elementem rzeczywistości, w której żyją i z tego powodu nie wzbudza poruszenia. Los imigrantów jest często tragiczny. Nadzieje związane z nowym, lepszym światem okazują się złudne.

Poszczególne śledztwa komisarza Montalbano oraz sytuacje im towarzyszące stanowią bogate źródło informacji związanych z sycylijskimi realiami. Obraz społeczeństwa Sycylii naszkicowany przez Camilleriego jest nasycony negatywnymi konotacjami. Dostrzegamy wiele jednostek uwikłanych w poważne przestępstwa – całą gamę postaci, które działają wbrew prawu. Co więcej, dochodzi do częściowej społecznej akceptacji takiego stanu rzeczy. Dane zjawiska po prostu istnieją i nie ma sensu z nimi walczyć – trzeba do nich przywyknąć. Dopelnieniem obrazu wyspy jest postać komisarza Montalbano, typowego Włocha obdarzonego wieloma pozytywnymi cechami. Jakie jest więc społeczeństwo prowincjonalnej Sycylii? Można stanowczo stwierdzić, iż charakteryzuje się niejednorodnością. Sycylijczycy, przynajmniej w mniemaniu Camilleriego, to grupa dość zróżnicowana, której członków nie da się przypisać do tej samej kategorii. Niemniej jednak całościowa wizja życia wyspy przedstawiona w kryminałach pozostaje mroczna.

Bibliografia

- Bossche B. Van, Musarra F., Melis I., *Pirandello e la metamorfosi del testo*, Florencja 2009.
Bonina G., *Tutto Camilleri*, Palermo 2012.
Bonina G., *Maschere siciliane*, Torino 2007.
Camilleri A., *Romanzi storici e civili*, Mediolan 2004.
Camilleri A., *Głos skrzypiec*, Warszawa 2004.
Camilleri A., *Biografia del figlio cambiato*, Mediolan 2005.
Camilleri A., *Wycieczka do Tindari*, Warszawa 2007.
Camilleri A., *Obietnica komisarza Montalbano*, Warszawa 2009.
Demontis S., *La salvezza è nel bianco di una vela*, NAE 2002, Anno I, nr 1.
Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego*, tłum. H. Danter-Śpiewak i P. Śpiewak, Warszawa 2000.
Lucioli M., *Montalbano. La Sicilia del commissario*, Werona 2009.
Mikołajewski J., *Prawda nie dla każdego*, [w:] A. Camilleri, *Kształt wody*, Warszawa 2001.
Neri V., *Nivuro di sicca*, Mediolan 2008.
Pavis P., *Słownik terminów teatralnych*, Wrocław 2002.

²⁰ Ibidem, *Obietnica...*, s. 58-59.

²¹ H. Serkowska, *Il postcolonialismo nella letteratura italiana (Postkolonializm w literaturze włoskiej)*, [w:] *Toruńskie Studia Polsko-Włoskie VI*, red. C. Bronowski, Z. Witkowski, Toruń 2010, s. 152-153.

- Porcelli B., *Due capitoli per Andrea Camilleri*, „Italianistica” 1999, Anno XXVIII, nr 2, maj-sierpień.
- Serkowska H., *Allegorie del presente. Il caso di Bufalina, Camilleri, Consolo, Vassalli*, „Moderna” 2006, nr 1-2.
- Serkowska H., *Il postcolonialismo nella letteratura italiana. Toruńskie studia polsko-włoskie VI*, red. C. Bronowski, Z. Witkowski, Toruń 2010.
- Vitale A., *Il mondo del commissario Montalbano*, Caltanissetta 2001.

Summary

Commissioner Montalbano's investigations and the depiction of Sicilian reality in selected detective novels by Andrea Camilleri

The aim of the article is to show that in his detective novels Andrea Camilleri, adhering to established literary conventions, depicts both Italian society and culture. Among many social and cultural aspects examined by Camilleri, three deserve a special attention: the novelist's portrayal of a typical Italian, his characterization of the Mafia, and his statements on the problem of immigration. Thus, the paper is divided into three parts, each discussing one of the abovementioned aspects. The first section is devoted to the figure of Montalbano, a character which appears in all detective novels written by Camilleri, the second investigates the Sicilian Mafia, and the third focuses on illegal immigration. It is argued that the explored texts, covering a wide spectrum of social and cultural problems analyzed by Montalbano, transgress the generic boundaries of a detective novel.

Key words: *criminal, society, culture, Italy, Camilleri*

